

Araştırma Makalesi
Original Article

7 (3) 2020: 1611-1643
Doi: 10.46868/atdd.35

Osmanlı Devleti'nin Dış Ticaretinde Avusturya-Macaristan'ın Yeri ve Önemi (1908-1918)*

Filiz Çolak**

ORCID:0000-0001-5526-2356

Öz

Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında 16.yüzyılda başlayan askeri ve siyasi ilişkilerin yanı sıra ticari ilişkileri de önemlidir. 19.yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin ihracatında Avusturya'nın payı yaklaşık % 30, ithalatındaki payı ise yaklaşık % 20'ler civarındadır. Osmanlı ithalat ve ihracatındaki bu üstünlüğünü 19.yüzyılın ikinci yarısında devam ettiremeyen Avusturya, liderliği İngiltere'ye bırakmıştır. 20.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin harici ticaretinde Avusturya-Macaristan'ın payı ancak % 10'lar civarındadır. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olarak aynı safta yer almaları iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin tekrar canlanmasına ve savaş süresince artmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nden Avusturya'ya ihraç edilen ürünler arasında tütün, çeşitli deriler, ham ipek, meyve, meşe palamudu, yün, pamuk ve çeşitli madenler bulunmaktadır. Avusturya'dan ithal edilen ürünler ise; yünlü mamuller, şeker, giyim eşyaları, pamuklu tekstil ürünleri, kağıt, demir-çelik ve tahta ürünleridir. Çalışmanın ana konusu, II.Meşrutiyet döneminde (1908-1918) Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasındaki ticarettir. Osmanlı Devleti'nin ithalat ve ihracatında Avusturya'nın yeri, alınan ve satılan ürünler Ticaret-i Hariciye İstatistikleri(1324, 1325, 1326, 1327, 1329, 1333),Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ve araştırma eserleri kullanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, İthalat, İhracat, Boykot, Avusturya

Gönderme Tarihi: 15/08/2020

Kabul Tarihi:26/09/2020

* Bu çalışma; 23-27 Kasım 2016 tarihleri arasında Budapeşte-Macaristan'da düzenlenen "Osmanlı-Macaristan-Habsburg İlişkileri ve Kanuni Sultan Süleyman Sempozyumunda sunulan "II.Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Dış Ticaretinde Avusturya-Macaristan'ın Yeri ve Önemi" adlı sunulan bildirinin yeniden düzenlenerek genişletilmiş halidir.

** Doç.Dr. Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, filiz.colak@usak.edu.tr

The Place and Importance of Austro-Hungarian Empire in Foreign Trade of Ottoman Empire (1908-1918)

Filiz Çolak

ORCID:0000-0001-5526-2356

Abstract

Commercial relationships between Ottoman Empire and Austro-Hungarian Empire are important as well as military and political ones which began in 16th century. 19.yüzyılın ilk yarısında Osmanlı'nın Austria's share in the exports of the Ottoman Empire was approximately 30% and its share in imports was around 20% in first half of 19th century. Unable to maintain this superiority in Ottoman imports and exports in the second half of the 19th century, Austria left the leadership to Britain. At the beginning of the 20th century, the share of Austria-Hungary in the foreign trade of the Ottoman Empire was only around 10%. The fact that they were on the same side as allies during the World War I caused the commercial relations between the two countries to revive and increase during the war. Products exported from the Ottoman Empire to Austria include tobacco, various leather, raw silk, fruit, acorns, wool, cotton and various metals. Products imported from Austria are wool products, sugar, clothing, cotton textile products, paper, iron-steel and wood products. The main subject of the study is the trade between the Ottoman Empire and Austria-Hungary during the Second Constitutional Era (1908-1918). The place of Austria in the import and export of the Ottoman Empire and the products purchased and sold were examined by using Foreign Trade Statistics (1325, 1325, 1326, 1327, 1329, 1333), Prime Ministry Ottoman Archives and research works.

Keywords: Foreign Trade, Import, Export, Boycott, Austria.

Received Date: 15/08/2020

Accepted Date: 26/09/2020

Место и Значимость Австро-Венгрии Во Внешней Торговле Османской Империи (1908-1918)

Резюме

Помимо военных и политических отношений между Османской империей и Австро-Венгерской империей, начавшимися в 16 веке, важны также торговые отношения. В первой половине XIX века доля Австрии в экспорте Османской империи составляла около 30%, а ее доля в импорте - около 20%. Не в силах сохранить это превосходство в османском импорте и экспорте во второй половине XIX века, Австрия уступила лидерство Великобритании. В начале 20 века доля Австро-Венгрии во внешней торговле Османской империи составляла всего около 10%. Тот факт, что они были на одной стороне с союзниками в Первой мировой войне, привел к возрождению и развитию торговых отношений между двумя странами во время войны. Товары, экспортируемые из Османской империи в Австрию, включают табак, различную кожу, шелк, фрукты, желуди, шерсть, хлопок и различные металлы. Продукция, импортируемая из Австрии; изделия из шерсти, сахар, одежда, текстильные изделия из хлопка, бумага, изделия из железа и дерева. Основным предметом исследования является торговля между Османской империей и Австро-Венгрией в период Второй конституционного периода (1908-1918 гг.). Место Австрии в импорте и экспорте Османской империи, товары, полученные и проданные, статистика торговли (1324, 1325, 1326, 1327, 1329, 1333), Османский архив премьер-министра был изучен с использованием документов и исследовательских работ.

Ключевые слова: Внешняя торговля , Импорт, Экспорт, Байкот, Австрия

Получено: 15/08/2020

Принято: 26/09/2020

Giriş

Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkiler 1526'daki Mohaç Meydan Muharebesi'nden sonra Macaristan'ın Osmanlı hakimiyetine girmesi ile başlamıştır. Bundan sonra iki devlet arasında Macaristan üzerinde mücadeleler başlamıştır. 1533'deki İstanbul Antlaşması ile Avusturya, Macaristan'daki Osmanlı egemenliğini kabul etmiş fakat bu bölgedeki hak iddialarından vazgeçmemiştir. İki devlet arasında zaman zaman gerilimler yaşansa da 16.yüzyıl sonlarına kadar ilişkiler kısmen barış içerisinde geçmiştir.¹1592'de bir sınır ihtilafından çıkan ve iki devlet arasında uzun süren savaşlar sonunda 1603'de Zivatorok Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, 16.yüzyıldaki antlaşmaların aksine Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlanmıştır. Toprak kaybı olmamakla birlikte bu antlaşma ile Avusturya hem elindeki Macaristan toprakları için vergi ödemekten kurtulmuş hem de Avusturya kralı protokolde Osmanlı padişahına denk sayılmıştır.² Bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1663'e kadar süren bir sulh dönemi yaşanmıştır. İki devlet arasında 1663'de başlayan savaş, bir yıl sonra imzalanan Vasvar Antlaşması ile sona ermiştir. Antlaşmanın ardından 19 yıl süren barış dönemi Çekoslovakya'daki Osmanlı topraklarına Almanların müdahalesi sonucu 1683'de bozulmuştur. Osmanlı ordusu Macaristan'da çıkan isyanı bastırmak ve onlara yardım etmek amacıyla Avusturya üzerine sefere çıkmış fakat II.Viyana Kuşatması bozgunla sonuçlanmıştır. Sonunda Osmanlı Devleti 1699'da Karlofça Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve Temeşvar Eyaleti hariç, Macaristan topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti, bir süre için kaybettiği yerleri geri almak siyaseti izlediyse de bunda başarılı olamamış, 1718 Pasarofça Antlaşması ile Belgrad başta olmak üzere Sırbistan'ı da kaybetmiştir.³ Bundan sonra ikili ilişkiler karşılıklı savaşlardan ziyade ticari boyutlarda devam etmiştir. XIX.yy'da Balkanlar coğrafyası üzerindeki egemenlik mücadelesiyle birlikte XX.yy'ın ilk cihan savaşında kader ortaklığı yapan bu iki devlet savaşın sonunda da tarihteki yerlerini almışlardır.

¹ Nurgül Bozkurt, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticari Münasebetleri", *EÜ Tarih İncelemeleri Dergisi*, S:12, İzmir 1997, s.183.

² Uğur Kurtaran, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi ilişkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, S:XVII, Mart 2014, s.396.

³ N. Bozkurt, a.g.m, s.183-184.

Ticaret-i Hariciye İstatistikleri Hakkında

Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki ticari ilişkilerin son yıllarını inceleyen bu çalışmanın temel kaynağını *Ticaret-i Hariciye İstatistikleri* oluşturmaktadır. 1878'den itibaren Osmanlı Devleti'nde dış ticaret istatistikleri yayınlanmaya başlamıştır. Maliye Nezareti tarafından bu istatistiklerin başlıkları yıldan yıla farklılık göstermektedir. Örneğin 1324/1908 yılına ait istatistiğin ismi Rusumat Müdüriyet-i Umumiyesi, *1324 Senesinde İhraç ve İthal Olunan Eşyanın Cins ve Miktarı ve Kıymetlerini Mübeyyin Bir Senelik İstatistik Cetveli* iken 1325/1909-1329/1913 arasındakilerin başlığı Rusumat Müdüriyeti Umumiyesi, *Ticaret-i Hariciye İstatistiği*'dir. İnceleme dönemimize ait 1908, 1909, 1910, 1911, 1913, 1916(son 6 ay) ve 1917 (İlk 6 ay) istatistikleri bulunmaktadır. Bunlardan sadece 1916'nın son altı ayına ait istatistiğe ulaşılammıştır. Bu istatistikler fasıllar ve maddelerden oluşmaktadır. 1908 ve 1909 yıllarına ait istatistikler 26 fasıl ve 554 maddeden oluşurken, 1910, 1911 ve 1913 istatistikleri daha ayrıntılı ve kapsamlı olarak 28 fasılda toplanan 441 madde üzerine düzenlenmiştir. Bu fasıllar öncekilere büyük benzerlik göstermektedir. Ancak genel değerler hesaplanırken farklılıkların çıkmasına da neden olmaktadır. Bazı maddeler ithalatı ve ihracatı yapılmasına rağmen istatistiklerin kapsamı içerisinde yer almamıştır. Bunlar arasında Avrupa'dan satın alınan silahlar, savaş alet ve malzemesi, yabancı ülkelere konsoloslukları adına gelen mallar, ibadet ve okullar için getirilen mallar, tarım ve sanat için ithal edilen makine ve tarımsal araçlar ve demiryolları ve fabrikalar için getirilen mallar. Bu durum istatistiklerin güvenilirliğini etkileyen bir unsur olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca Düyun-u Umumiye İdaresi'nin ihraç ettiği şaraplar, tönbeği tuzlar ve yaprak tütünler de 1909'dan itibaren girişte ayrı tablolar içerisinde verilmiştir.⁴

II. Meşrutiyet Dönemi Öncesi İki Ülke Arasındaki Ticarete Genel Bir Bakış

İlk defa 1567 yılında Osmanlı Devleti'nden ticari imtiyaz elde eden Avusturya daha sonra yapılan her antlaşmaya ticari çıkarlarına uygun maddeler koydurmayı başarmıştır. 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından imzalanan ticaret ahitnamesi ile Avusturya Devleti bayrağı ve patenti altında olmak şartıyla Avusturya'ya tabii olan ve ileride olacak olan tüccarların hangi milletten olduğuna bakılmaksızın Avusturyalıların

⁴ 19.Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Hazırlayan: Prof.Dr. Şevket Pamuk, Ankara 2003, s.4.

yararlandığı imtiyazlardan aynı şekilde faydalanmaları sağlanacaktır. Ayrıca bunlar Osmanlı memleketlerinde işlerini görebilmek için konsolos bulundurup tercümanlar kullanabileceklerdir.

Böylelikle Osmanlı ülkesinde ve yakın doğuda ticaret yapan İngiltere, Fransa gibi devletlerin yanına Avusturyalılar da dahil olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin tanıdığı ticari imtiyazlar sayesinde Avusturyalı tüccarlar 1719'da kurulan ve Trieste, İstanbul ve Selanik'te şubeleri bulunan "Levant Avusturya Kumpanyası" adlı bir şirkete sahip olmuşlardır.⁵ Avusturyalı tüccarlar 18.yüzyıl başlarından itibaren deniz, nehir ve kara yolunu kullanarak Osmanlı ülkesinde ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu faaliyetler sırasında zaman zaman fazla vergi alınması, iki kez gümrük vergisi istenmesi gibi problemlerle karşılaşılmasına rağmen bu tür problemler kolaylıkla çözülmüştür. Avusturya Devleti vatandaşları Osmanlı ülkesine çeşitli malları satmaya getirmekte, dönüşlerinde de ihtiyaç duydukları malları satın alarak memleketlerine götürmüşlerdir.⁶

19.yüzyılın ilk yarısında Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'nin ithalatındaki payı % 16.9-% 26.2 , ihracattaki payı ise Avusturya'nın payı % 30.9-% 28.0 arasındadır. Bu yüzdelerle İngiltere, Fransa ve Rus Çarlığı gibi dönemin önemli ticari rakiplerinin önüne geçmiştir. Osmanlı ithalat ve ihracatındaki bu üstünlüğünü 19.yüzyılın ikinci yarısında devam ettiremeyen Avusturya liderliği, İngiltere'ye bırakmıştır. 20.yüzyıl başlarında ise Osmanlı Devleti'nin harici ticaretinde Avusturya-Macaristan'ın payı ithalatta % 19-20, ihracatta ise % 10-12 civarında gerçekleşmiştir. (Bakınız Tablo-I, III).Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında 16.yüzyılda savaşlarla başlayan askeri ve siyasi ilişkilerin yanı sıra ticari ilişkiler de önemli bir yer tutmaktadır. 19.yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin ihracatında Avusturya'nın payı yaklaşık % 30, ithalatındaki payı ise yaklaşık % 20'ler civarındadır. Avusturya bu oranlarla rakipleri olan İngiltere, Fransa ve Rus Çarlığının önüne geçmiştir. Osmanlı ithalat ve ihracatındaki bu üstünlüğünü 19.yüzyılın ikinci yarısında devam ettiremeyen Avusturya, liderliği 1838 Balta Limanı Antlaşması'nın getirdiği ayrıcalıklı şartlardan sonuna kadar yararlanan İngiltere'ye bırakmıştır. 20.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin harici ticaretinde Avusturya-Macaristan'ın payı ancak % 10'lar civarındadır. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olarak aynı safta yer almaları iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin tekrar canlanmasına ve savaş süresince artmasına neden olmuştur.

⁵ N. Bozkurt, a.g.m, s.185-186.

⁶ N. Bozkurt, a.g.m., s.194-195.

Osmanlı Devleti'nden Avusturya'ya ihraç edilen ürünler arasında ilk sırayı tütün almaktadır. Tütünü çeşitli deriler, ham ipek, meyve, meşe palamudu, yün, pamuk ve çeşitli madenler izlemektedir. Avusturya'dan ithal edilen ürünler ise; yünlü mamuller, şeker, giyim eşyaları, pamuklu tekstil ürünleri, kağıt-demir-çelik-tahta ürünleridir. Bu çalışmada, II. Meşrutiyet döneminde(1908-1918) Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasındaki ticaret incelenecektir. Bu dönem, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgaline tepki olarak başlatılan Boykotaj ile gerilen ticari ilişkilerle başlamakta, Dünya Savaşı'nda aynı blokta yer alarak yakınlaşan ticari ilişkilerle sona ermektedir. Osmanlı Devleti'nin ithalat ve ihracatında Avusturya'nın yeri, alınan ve satılan ürünler, çıkış limanları Osmanlı Devleti'nin yayınladığı Ticaret-i Hariciye İstatistikleri(1324, 1325, 1326, 1327, 1329, 1333) ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri temel kaynak alınarak incelenecektir.

İthalat ve ihracatın maddelere göre dağılımına bakıldığı zaman Avusturya-Macaristan'dan işlenmiş ürünler satın alınırken sanayi için hammadde kaynakları ihraç edilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki genel ticari görünümüne uymaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti bu yüzyılda, hatta sonrasında da Avrupa devletlerine işlenmemiş hammadde ürünlerini satan, onların işlenmiş sanayi ürünleri satın alan bir pazar görünümündedir. Kapitülasyonlarla lüks mallar ve hammadde ithali de özendirilmiştir. Yabancı tüccara tekel hakkı şeklinde imtiyaz tanınmış, dış ticarete, ihracata ithalat üzerindeki fazla vergiler koymak suretiyle iç ticaret aleyhinde muafiyetler tanınmıştır.⁷ Dolayısıyla ithalat tümüyle tüketime yöneliktir. Osmanlı Devleti, mamul madde ithalatçısı, ham ve yarı mamul ihracatçısı olarak Batı emperyalizminin tesiri altına girmeye başlamıştır.⁸ Osmanlı Devleti'nin Avusturya'dan ithal ettiği malların başını yünlü mamuller ve şeker almaktadır. 1891-1892'de ithal edilen şekerin %17.4 ve 1900-1902'de % 31.9'u Avusturya'dan satın alınmıştır. Yünlü mamullerde de Avusturya'nın payı % 20'ler civarındadır. Bunları giyim eşyaları(% 6-9), özellikle fes ve hazır elbise ve çeşitli kâğıt ürünleri(% 6-7) takip etmektedir(Bakınız Tablo-II).Osmanlı Devleti'nden Avusturya'ya satılan ürünlerde en büyük pay yaklaşık % 34 ile tütüne aittir. İşlenmemiş deriler, meyve (özellikle kuru üzüm, kuru incir, portakal- limon-turunç gibi taze meyveler), çeşitli madenler (özellikle lületaşı), deri sanayisinde aranan bir madde olan meşe palamudu, ham pamuk ve yün, halı dikkati

⁷ Niyazi Berkes, *100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Ekonomik Çöküşü)*, Gerçek Yayınevi, C:II, İstanbul 1975, s.132.

⁸ Çağlar Keyder, "Osmanlı Devleti ve Dünya Ekonomik Sistemi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C:III, İstanbul 1985, s.643.

çeken diğer ihraç maddeleridir(Bakınız Tablo-IV).İthalat ve ihracat maddelerindeki bu özellik aşağıda ayrıntılarıyla gösterildiği gibi, araştırma kapsamında incelediğimiz II.Meşrutiyet döneminde de devam etmektedir.

Sene	Almanya	İngiltere	Fransa	Avusturya- Macaristan	Rus Çarlığı
1830-32	3.1	19.0	9.9	16.9	31.3
1840-42	4.6	29.3	8.6	22.1	16.5
1850-52	9.7	25.5	9.3	26.2	13.6
1860-62	9.5	26.5	12.2	17.2	11.5
1870-72	13.6	32.4	12.3	12.9	9.2
1878	0.3	48.6	16.3	14.2	7.2
1880	0.2	41.5	15.1	14.0	8.0
1882	0.3	45.4	14.2	17.2	6.5
1884	0.3	45.5	12.9	20.8	6.6
1886	0.1	43.2	13.0	20.2	8.6
1888	0.2	41.0	13.0	17.8	10.5
1890	0.3	43.3	12.4	20.1	7.4
1892	1.1	40.0	12.1	20.9	5.3
1894	1.3	38.7	11.4	20.2	6.9
1896	1.0	40.1	9.8	19.7	8.2
1898	1.6	38.6	9.3	19.7	6.6
1900	2.8	34.9	11.6	18.9	8.7
1905	4.2	35.1	9.1	20.8	5.8
1907	4.9	33.4	8.6	19.9	6.1

Tablo-I

*Belli Başlı Devletlerin Osmanlı Devleti İthalatındaki Yüzde Payları
(1830-1907. Pamuk, a.g.e., 2003, s.62-76.*

Mallar	1891-1893	1900-1902
Şeker	17.4	31.9
Yünlü Mamuller	21.6	21.2
Giyim eşyaları	9.1	6.0
Pamuklu tekstil ürünleri	2.8	2.7
Kağıt ürünleri	7.1	6.4
Tahta ürünleri	5.2	3.9
Demir-çelik ürünleri	2.8	3.4
Diğer	34.0	24.5

Tablo-II

Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan Başlıca İthalat Maddelerinin Toplam İthalat Değeri İçindeki Payı (%). Pamuk, a.g.e., 2003, s.66

Sene	Almanya	İngiltere	Fransa	Avus.Mac.	Rus Çarlığı
1830-32	2.1	13.3	14.3	30.9	12.6
1840-42	1.9	19.8	16.6	29.1	10.4
1850-52	1.1	20.1	15.8	28.0	8.3
1860-62	0.5	23.5	29.9	16.8	10.2
1870-72	0.4	27.2	25.3	14.3	14.7
1878	0.0	42.0	30.6	9.8	4.1
1880	0.0	32.4	34.2	10.2	4.5
1882	0.0	35.2	35.2	8.6	5.2
1884	0.0	34.6	36.1	9.8	3.2
1886	0.1	34.2	37.3	8.8	2.4
1888	0.1	36.9	31.5	8.5	2.2
1890	0.9	37.5	29.1	8.1	2.3
1892	2.0	45.1	24.4	9.7	2.1
1894	2.0	43.3	27.8	9.6	2.9
1896	1.7	40.9	29.9	9.7	2.5
1898	2.0	34.5	32.0	9.0	3.5
1900	4.0	38.0	29.8	10.1	3.1
1905	6.2	32.2	24.5	10.9	3.0

1907 7.1 29.7 19.1 **12.0** 3.1

Tablo-III

*Belli Başlı Devletlerin Osmanlı Devleti İhracatındaki Yüzde Payları
(1830-1907). Pamuk, a.g.e., 2003, s.63-76*

Mallar	1891-1893	1900-1902
Meyve	5.0	5.8
Tütün	33.6	33.8
Deriler	14.7	10.4
Çeşitli madenler(Lületaşı vb)	5.7	3.1
Meşe Palamudu	4.9	9.9
Pamuk	4.2	2.6
Yün	4.0	3.8
Yünlü mamuller	2.9	3.1
Ham İpek	5.8	4.5
Diğer	19.2	23.0

Tablo-IV

Osmanlı Devleti'nden Avusturya-Macaristan'a Başlıca İhracat Maddelerinin Toplam İhracat Değeri İçindeki Payı(%)

Kaynak:19.Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti, Ankara, 2003, s.63.

II.Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Devleti/Avusturya-Macaristan Ticareti:

20.yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devleti bir yandan dıştan ve içten parçalanırken, diğer yandan ekonomik ve mali yönden de Batı'nın denetimi altına girmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, ulusal servet hızla dışarı akmış, halk daha da yoksullaşmıştır. II.Abdülhamit'in baskıcı rejimi yenileşme çabalarını ve halkın demokratik gelişimini yavaşlatmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yoğun propagandası sonucunda 23 Temmuz 1908'de Sultan II.Abdülhamit, Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılması kararını

onaylamıştır. Bu yeni dönemde “*Hürriyet rüzgarının hafif hafif esmeye başlaması ve yüzlere temas etmesi*”⁹ ile halk, bir anda her şeyin düzene gireceğini ve memleketin refah ve saadete kavuşacağı sarhoşluğuyla günlerce kutlamalar yapmıştır. Ancak bu kutlamalar kısa bir süre sonra yerini hayal kırıklıklarına ve aldatılmışlık hissine bırakmıştır.

A. Meşrutiyetin İlk Yılları(1908-1913)

Meşrutiyetin tekrar ilanı ile devletin dış itibarının da düzeleceği beklentisi ilk hayal kırıklığını Ekim ayının başlarında arka arkaya gelişen üç olayla yaşamıştır; 5 Ekim 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, ertesi gün, 6 Ekim'de 1908'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı ve 12 Ekim 1908'de Yunanistan'ın Girit'i ilhak ettiğini açıklaması kamuoyunun moralini iyice bozmuştur. Askeri bir müdahalenin olanaksızlığı bu oldu-bitti karşısında Osmanlı Devleti'nin farklı bir tepki göstermesine neden olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı tarihinde ilk kez gerçekleştirilecek olan bir “boykot” hareketini örgütlemeye girişmiştir. İlk boykot çağrısı, 7 Ekim 1908'de Servet-i Fünun gazetesinde “Horasani” imzasını kullanarak bir yazı yazan Ubeydullah Efendi aracılığıyla yapılmışsa da Hüseyin Cahit ve gazetesi Tanin'in arka arkaya yayınladığı yazıların da büyük etkisi olmuştur.¹⁰

8 Ekim günü İstanbul'da duvarlar “Avusturya emtiasını almayınız” yazılı afişlerle donatılmıştır. Avusturya mağazalarının önünde toplananlar kimseyi içeri sokmamışlardır. Aynı gün Selanik ticarethaneleri de Avusturya fabrikalarına gönderdikleri telgraflarla siparişlerini geri aldıklarını bildirmişlerdir.¹¹ 1908 Boykotu'nun ilk haftası içerisinde özellikle Avusturya'dan alınan malların dökümü, tasnifi, bunların nerelerde satıldığı ve hatta bu mallara ne kadar para döküldüğünün bir bilançosunun yapılmaya ve kamuoyuna duyurulmaya çalışılmıştır. Avusturya'nın Osmanlı piyasalarındaki varlığı Bulgaristan ile karşılaştırılmayacak düzeyde fazla olduğu için Avusturya mallarına yapılan vurgu ilk haftalar içerisinde daha fazla olmuştur.¹²

O dönemde Osmanlı Devleti en fazla malı Avusturya'dan alıyordu. Bu yüzden boykottan en fazla bu ülkenin zarar göreceği anlaşıyordu. Nitekim dokuma, fes, şeker, un, her türlü tuhafiyeye eşyası, ziynet ve hırdavat Avusturya'dan geliyordu.

⁹ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2002, s.32

¹⁰ Y.Doğan Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu, bir Toplumsal Hareketin Analizi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.103.

¹¹ Erdal Yavuz, “1908 Boykotu”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C:4, Ankara 1978, s.164.

¹² Y.D. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.175.

Avusturya başlangıçta boykotu, geçici bir duygunun işareti saydığı için aldırış etmemiştir. Fakat bu hareketin zamanla gelişmesi üzerine Avusturya sanayicileri, tüccarları şikâyet etmeye başladılar. Boykotun ikinci haftasında, ünlü bir Avusturya mağazası sahibi, özellikle yaklaşan bayramda satışların düşük olacağı endişesiyle Avusturya elçisi ile görüşmek üzere Viyana'dan İstanbul'a gelmiştir. Yine benzer bir biçimde Avusturya konsolosluğu tercümanı mavnacı ve salapuryacıları Avusturya vapurları ile iş yapmadıklarından dolayı liman dairesine şikâyette bulunmuşlardır.¹³ Bu şikâyetlerle şaşkına dönen Avusturya Hükümeti, Osmanlı Hükümeti nezdinde girişimlere başlamıştır. Boykota son verilmezse İstanbul'dan elçisini çekeceğini, siyasi ilişkilerin kesileceğinden söz edilmeye başladı. Bu durum Almanya'nın aracılığıyla yatıştırılmış, Berlin Hükümeti iki devletin barışçı yollarla bir antlaşmaya varmalarına zemin hazırlamıştır.¹⁴

Boykotun Kasım ayının sonlarında ve Aralık ayı içerisinde hala sona ermemiş olması ve hatta daha önceden yapılmadığı yerlere de sıçramış olması Avusturya içerisindeki tepkileri yaygınlaştırmış ve şiddetlendirmiştir. Avusturya iş çevrelerinde boykot ile beliren diğer bir endişe ise Osmanlı Devleti'ndeki pazar paylarını rakip diğer ülke tüccarlarına kaptırmaktır ki bunda da haksız sayılmazlardı. Çünkü özellikle şeker gibi mallar için Rusyalı şirketlerle bağlantılar kurulmuş ve buradan Osmanlı Devleti'ne gelen şekerler hakkındaki haberler basında eksik olmamıştır.¹⁵

Avusturya ekonomisi, gelişmelerden olumsuz etkilenmeye başlamış olsa da, Avusturya basını, boykot hareketinin uzun soluklu devam ettirilemeyeceği kanaatindeydi. Bunun nedenleri; Avusturyalı tüccar ve fabrikatörlerin mallarını Osmanlı Devleti'ne, başka hiçbir ülkenin tüccar ve fabrikatörlerinde olmadığı kadar uzun vadelere yayarak satmaları, Avusturya ürünlerinin diğer ülkelerin emtiasına kıyasla ucuz olduğu, fakir bir ülke olan Türkiye'deki halkın bir süre sonra Avusturya mallarına yönelmekten başka çaresinin olmadığı ve Avusturyalı fabrikatörlerin, Türklerin zevk ve ihtiyaçları konusunda tecrübe sahibi oldukları, diğer ülkelerle kıyaslanmayacak ölçüde Türklere yönelik mal üretme becerisine sahip oldukları şeklinde sıralanmıştır.¹⁶ Bununla birlikte, boykotun Avusturya ekonomisinde bir durgunluk yarattığı, iki ülke arasındaki ticareti etkilediği de sabit bir gerçektir.

¹³ Y.D. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.176.

¹⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C:IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s.225.

¹⁵ Y.D. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.182.

¹⁶ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü(1908-1912)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s.109.

Boycot hareketini bitirmek için iki ülke arasındaki görüşmeler 1909 yılının başında İstanbul'da başlamıştır. Başlangıçta boykot bitmeden Türkiye ile anlaşılmayacağını açıklayan Avusturya-Macaristan Dış İşleri Bakanı Arental¹⁷, uzun tartışmalar sonunda 26 Şubat 1909 Protokol'üne razı olmuş ve bazı tavizler vermeye zorunlu kalmıştır.¹⁸

26 Şubat 1909 tarihli protokolle Osmanlı Devleti 2.5 milyon altın lira karşılığında Bosna-Hersek'i Avusturya-Macaristan'a bırakmayı kabul etmiştir(Madde-5¹⁹). Ayrıca Avusturya mallarına karşı uygulanan % 11 oranındaki gümrük vergileri % 15'e çıkarılmıştır(Madde-6).²⁰ Bu antlaşmadan sonra Avusturya mallarına karşı uygulanan boykot muamelesine son verilmiştir.

1.İthalat:

1908-1913 arasındaki dönemde Osmanlı Devleti'nin ithalatı içerisinde Avusturya-Macaristan'ın payı %12.9-%18.8 arasında gerçekleşmiştir. En düşük yıl 1908, en yüksek ise 1909'dur(Tablo-V).²¹ 1908'deki düşüşün en önemli nedeni "1908 Boykotu" nun etkisidir. Yukarıdaki bölümde bahsedildiği gibi Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgali sonrasında İttihat ve Terakki yönetimi tarafından organize edilen "Avusturya mallarına karşı boykot" hareketi sonrasında Osmanlı Devleti'nin 1908 ithalatındaki Avusturya'nın payı bir önceki yıla göre(1907'deki pay % 19.9'dur), % 7

¹⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C:I/2, Ankara 1983, s.155.

¹⁸ Mehmet Emin Elmacı, *Bosna Hersek'in Avusturya Tarafından İlhakı ve Doğurduğu Tepkiler*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1996, s.182.

¹⁹ "Madde-5:Devlet-i Aliyye arazisi kanunnamesi ahkamı mucibince Hükümet-i Seniyyenin Bosna ve Hersek'de emlak-ı muhtelifiye mutasarrıf bulunduğu bir hüküm kararıyla dahi mertebeye-i sebata vasıl olmuş olmağla Avusturya ve Macaristan Hükümet-i mezkuresi iş bu protokolün tasdiki tarihinden itibaren beş gün zarfında emlak-ı mezkurenin bedeli olmak üzere Dersaadette Hükümet-i Seniyyeye altun olarak iki buçuk milyon lira-ı Osmani tadiye etmeği taahhüd eyler. " Hükümet-i Seniyye İle Avusturya ve Macaristan Hükümeti Beyninde 13-26 Şubatta Akd Olunan ve 13-26 Nisan 1909 Tarihinde İmza Olunan Protokol, Dersaadet, Hilal Matbaası, s.6

²⁰ "Madde-6:Avusturya ve Macaristan Hükümeti iş bu protokolün tasdiki tarihinden itibaren iki sene zarfında Devlet-i Aliyye ile Avrupa hukuk-ı düvel-i esası üzerine bir ticaret muahedenesi akd etmeği taahhüd eyler iş bu muahedename Bab-ı ali'nin sait ticaret muahedatı aynı esas üzerine akd ve mevki-i tatbiki vaz' olunduktan mer'i-ül icra olacaktır. Buna intizaren Avusturya ve Macaristan hükümeti işbu protokol tasdikinden itibaren on beş gün zarfında Memalik-i Şahanede raiç üzere alınan resm-i gümrüğün % 11'den 15'e iblağına at'ülzıkr beş maddeye yeniden inhisarlar vaz'ına (petrol, sigara kağıdı, kibritketol ve oyun kağıdı) veyahud bunlardan istihlak rusum munzamesi istifasına muvafakat ider şu kadar ki aynı muamelenin aynı zamanda ve bilafark ve istisna-ı memalik-i saire idhalatı hakkında tatbik olunması meşruttur. İnhisara tabii mevadın idhali hususunda işbu inhisarlar idaresi aynı mevadın idhalat-ı seneviyesi esası üzerine müesses yüzdesi tespitinde Avusturya ve Macaristan mevruatından olan eşya tedarikine mecburdur. Şu kadar ki inhisara tabii mevadın teslimi için teklif olunacak fiyatların hin-i iştirada piyasanın hal ve mevkiine tevafuk etmesi ve ita' olunacak eşyanın cins ve neveleri ve iş bu cins ve nevelerden eşya için son üç sene zarfında kayd ve işaret edilmiş olan fiyatların had vasıtası dahi nazar-ı itibare alınmak lazım gelir. Şurası mukarrerdir ki şayed Devlet-i aliye salıf'üz-zıkr beş madde üzerine yeni inhisarlar vaz' edecek yerde bunlara istihlak rusum munzamesi tarhına karar verecek olur ise iş bu rusum-ı munzame memalik-i Osmaniye ile diğer bilcümle memleket mahsulat-ı mümâilesine dahi aynı derece tarh kılınacaktır. " Hükümet-i Seniyye İle Avusturya ve Macaristan Hükümeti beyninde 13-26 Şubatta Akd Olunan ve 13-26 Nisan 1909 Tarihinde İmza Olunan Protokol, Dersaadet, Hilal Matbaası , s.6-7.

²¹ Bu bölümden itibaren değerlendirilen Tablolardaki (Tablo-V /Tablo-X, Ek-1-8) tüm veriler, 1324, 1325, 1326, 1327, 1329, 1333 tarihli Ticaret-i Hariciye İstatistiklerindeki veriler kullanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

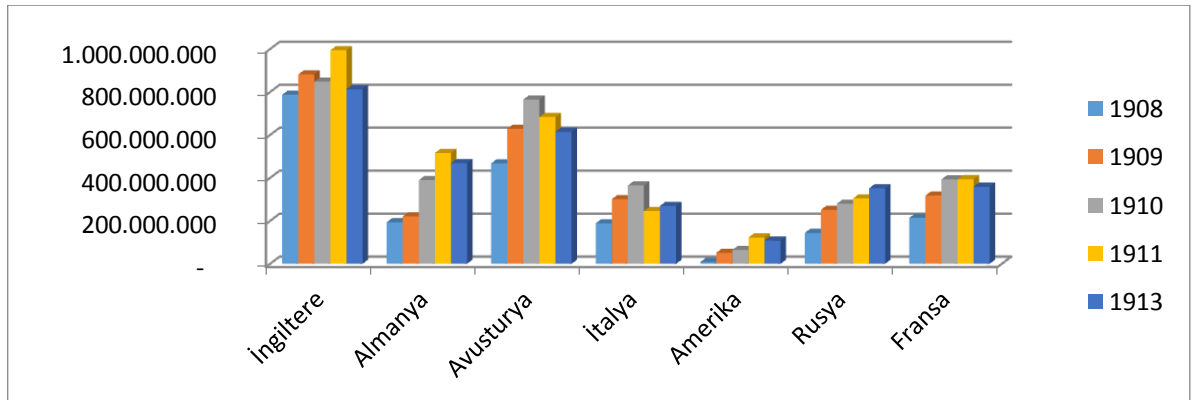
azalmıştır. İki ülke arasında imzalanan 1909 Protokolü bu duruma son vermiş ve bu yıldaki Avusturya'nın payı % 5.9'luk artışla boykot öncesine yaklaşmıştır(%18.8).

Bu dönemde, Osmanlı ithalatındaki Avusturya-Macaristan'ın yeri, Fransa, İtalya, Rusya, Almanya ve ABD gibi dönemin büyük devletlerinin önüne geçerek İngiltere'den sonra ikinci sırada gelmektedir(Grafik-1). 1910'da ithalat hacminin arttıran Avusturya-Macaristan(%17.9) ile İngiltere(%19.9) arasındaki fark sadece % 2'dir. Avusturya-Macaristan'ı, yıllara göre farklılık göstermekle beraber, Almanya ve Fransa izlemektedir.

	Osmanlı	Avusturya- Macaristan	%
1908	3.142.223.170	407.518.503	12.9
1909	3.338.255.621	628.928.805	18.8
1910	4.265.597.589	765.292.181	17.9
1911	4.500.913.450	683.811.043	15.2
1913	4.080.968.220	614.672.362	15.0

Tablo-V

Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan İthalat Kıymeti (Kuruş) (1908-1913).
:1324, 1325, 1326, 1327, 1329 Ticaret-i Hariciye İstatistikleri

Grafik-1

Osmanlı Devleti'nin Devletlere Göre İthalatı
(1908-1913).

Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan ithal ettiği ürün gruplarına (istatistiklerdeki tasniflemeye göre) bakıldığı zaman ilk sırada şeker-baharat-kahve-çay, ikinci sırada ise çeşitli kâğıt ürünlerinin aldığı görülmektedir. Sonrakiler yıllara göre farklılık göstermektedir. 1908'de alkollü içecekler, taş-toprak-cam ürünleri, yün-ipek-pamuklu dokuma, kereste-sepetçi ürünleri, lastik ve lastik ürünleri, postlar-ayakkabılar ile madenler, ertesini yıl ise, taş-toprak-cam, kereste-sepetçi ürünleri, madenler, lastik ürünleri, yün-ipek-pamuklu dokuma ve alkollü içecekler takip etmektedir.

1910'da kereste-sepetçi ürünleri, taş-toprak-cam, lastik ürünleri, yün-ipek-pamuklu dokuma, postlar-ayakkabı, alkollü içecekler, ecza maddeleri ve madenler, 1911'de kereste-sepetçi ürünleri, lastik ürünleri, taş-toprak-cam, ecza maddeleri, yün-ipek-pamuklu dokuma, postlar-ayakkabı, ve madenler, 1913'de ise kereste-sepetçi ürünleri, taş-toprak-cam, lastik ürünleri, ecza maddeleri, yün-ipek-pamuklu dokuma ve madenler izlemektedir(Tablo-VI). İthalatı bu genel mal gruplarından belli başlı ürünlere indirgediğimiz zaman ilk dikkati çekenlerin *fes-külâh, şeker, hazır elbise, şemsiye* gibi *mamul-sanayi ürünleri* olduğu görülmektedir(Tablo-VII). Özellikle fes ve şeker Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan ithalatının iki karakteristik ürününü oluşturmaktadır. 1908 Boykotu'nda da bu iki ürün ön plana çıkmış, ilan ve karikatürlere konu olmuştur.²² 1908'de fesi şemsiye, çuha(tüysüz, ince sık dokunmuş yün kumaş), hazır elbise, çeşitli kâğıtlar (sargılık kâğıt, sigara kâğıdı, resim kâğıdı gibi) takip etmektedir. Bu ürünler değer olarak ithalat içerisindeki payı % 60'ın üzerindedir. Sanayi için yağlı boyaların da yarıya yakını (% 47.2) Avusturya'dan ithal edilmiştir. 1909'da fesi, sanayi için yağlı boyalar, şeker, çuha, hazır elbise, çeşitli kâğıtlar ve resim boyaları izlemektedir. Şemsiye ithalatında belirgin bir düşüş(yaklaşık % 50), şeker ithalatında da artış(%25) olmuştur. Şemsiye ithalatındaki düşüş sonraki yıllarda da devam etmiştir. Maden suları ithalatının 1/3'ü de Avusturya'dan gelmektedir. 1910'da fes-şeker sıralamasını resim boyaları, hazır elbise, çeşitli kâğıtlar takip etmektedir. Bu yıldaki belirgin düşüş çuha ve sanayi için yağlı boyalar ithalatında görülmektedir. Her iki üründe de önceki yıla göre yarıya yakın bir kayıp söz konusudur. 1911'de önceki yılın ilk üç sıralaması aynen devam etmekte olup çeşitli kâğıtlar, hazır elbise ve çuha ile devam etmektedir. Şeker de önceki yıla göre % 20'lik bir kayıp vardır. 1913'de fes-şeker ikilisinin ardından kâğıt, çuha ve hazır elbise gelmektedir. Şekerdeki %20'lik

²²Ayşe Atik, *II.Meşrutiyet Dönemi Karikatürlerinde Osmanlı Kurumları, Gündelik Yaşam ve Halk İmgeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2014, s.27-30.

artışa karşılık sanayi için boyalar, maden suları, hazır elbise, resim boyaları ve kâğıtlarda düşüşler gerçekleşmiştir.

Mal Grubu	1908	1909	1910	1911	1913
Şeker, Baharat, Kahve- Çay	28.3	57.0	78.9	62.3	80.5
Alkollü İçecekler	19.2	13.4	14.1	5.1	6.6
Ecza Maddeleri ve İlaçlar	8.7	12.7	14.0	13.1	14.9
Taş, Toprak, Cam	15.9	22.9	20.5	16.8	19.3
Madenler ve Madeni Eşyalar	10.5	17.3	11.9	9.8	12.1
Kereste ve Sepetçi Ürünleri	14.5	20.7	26.4	24.4	18.5
Kağıt ve paçavralar	41.5	50.6	39.1	43.7	42.1
Postlar, ayakkabılar	14.6	9.2	12.4	11.5	9.1
Yün, ipek, pamuklu dokuma	15.9	13.8	12.5	12.2	12.7
Lastik ve lastik ürünleri	14.8	16.1	15.8	19.4	15.5

Tablo-VI

Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan İthalatının Mal Gruplarına Dağılımı (1908-1913) Yüzde payları olarak: 1324, 1325,1326,1327,1329 Ticaret-i Hariciye İstatistikleri

Ürün	1908	1909	1910	1911	1913
Şeker	46.5	72.8	73.7	53.0	73.6
Maden suları	32.7	35.4	34.0	33.8	24.3
Çeşitli Asitler	17.9	22.8	19.1	31.0	34.9
Sanayi için yağlı boya	47.2	78.2	36.4	24.3	13.3
Resim boyaları	23.0	51.5	55.5	52.8	28.5
Çeşitli kâğıtlar	63.6	53.1	49.8	49.4	48.2

Çuha	70.4	65.5	37.4	43.5	45.9
Hazır Elbise	65.0	59.8	51.4	43.9	35.2
Fes-Külâh	81.8	83.5	83.6	85.4	82.1
Şemsiye	73.2	23.7	30.8	30.4	32.1

Tablo-VII

Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan İthal Ettiği En Önemli Ürünlerin Yüzde Payları(1908-1913): 1324, 1325,1326,1327,1329 Ticaret-i Hariciye İstatistikleri

2.İhracat

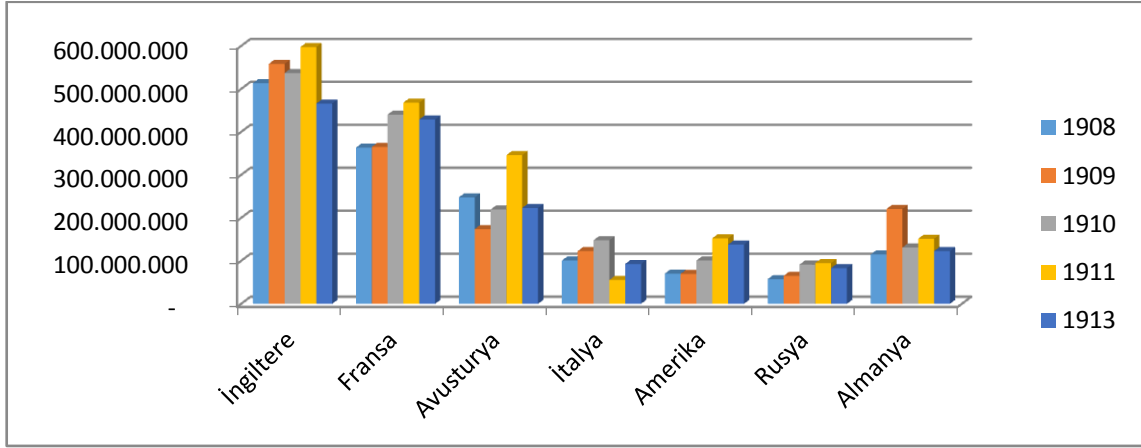
II.Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin ihracatındaki yeri ithalata göre daha düşük oranda, % 10'lar civarında gerçekleşmiştir. En düşük değer % 9.5 ile 1909'da, en yüksek % 14.0 ile 1911'de gerçekleşmiştir(Tablo-VIII).

İthalatta İngiltere'nin hemen arkasında 2. sıradayken ihracatta İngiltere ve Fransa'dan sonra 3.sırada yer almaktadır. Yine de Rusya, İtalya, ABD gibi dönemin diğer büyüklerini geride bırakmayı başarmıştır(Grafik-2).

Sene	Osmanlı Devleti	Avusturya-Macaristan	%
1908	1.878.208.679	247.773.549	13.2
1909	1.819.744.733	173.876.331	9.5
1910	2.107.971.300	219.388.056	10.4
1911	2.471.913.306	346.065.404	14.0
1913	2.143.612.047	223.114.963	10.4

Tablo-VIII

Osmanlı Devleti'nden Avusturya-Macaristan'a İhracat Kıymeti (Kuruş) (1908-1913):1324, 1325, 1326, 1327 VE 1329 Ticaret-i Hariciye İstatistikleri

Grafik-2

Ülkelere Göre Osmanlı Devleti'nin İhracatı
(1908-1913).

Avusturya'dan mamul-sanayi ürünlerini ithal eden Osmanlı Devleti'nin ihraç ettiği mal gruplarını ise sanayi için hammadde kaynakları oluşturmaktadır. Bu durum XIX.yy'dan itibaren Osmanlı dış ticaretinin temel karakteristik özelliğidir.

İhracatın mal gruplarına göre dağılımında ilk sırayı, 1913 yılı hariç, postlar-deriler almaktadır. 1908'de % 12.8 ile ikinci sırada makine ve aletler gelmesi Osmanlı Devleti'nin çeşitli makine aletleri üretmesini akla getirmemelidir. Bunun yegâne sebebi, aşağıda en önemli ihraç ürünleri içerisinde bahsedeceğimiz Lületaşının 1908 İstatistiğinde "Makine-Vagonlar faslında" yer almasıdır. Sonraki istatistiklerde bu ürüne taş-toprak ürünleri faslında yer verilmiştir. 3.sırada meyve-sebze ve ardından ithalat başlığında da gördüğümüz yün-ipek-pamuklu dokuma gelmektedir. Burada da tekstil ürünleri değil bunların ham halleri ham yün, ipek ve pamuk olarak ihraç edilmektedir. Yakacak maddeleri, reçine ve tutkallar ile çeşitli boya maddeleri diğer ihraç mal grupları arasında yer almaktadırlar.

1909'da post-derileri reçine-tutkal, makine-aletler, yün-ipek-pamuk, meyve-sebze, boya eczası ve yakacak takip etmektedir. 1909'da reçine-tutkal, boya maddeleri ve yün-ipek-dokumada artış olurken diğerlerinde azalma vardır.

1910'da post-derilerde önceki yıla göre yaklaşık % 40'lık artış vardır. En dikkat çekici artış yakacak ürünlerin gerçekleşmiştir. Yakacak maddelerinde önceki yıla göre üç katından fazla bir ihraç değeri gerçekleşmiştir(%6'dan % 21'e). Meyve-sebze ile boya maddelerinde artış vardır.

1911'de ilk sırada kısmı bir düşüş yaşayan deriler vardır. 1913 bu fasıldaki düşüş daha da artmıştır. Makine-aletlerdeki ve yün-ipek-pamuk ürünlerindeki belirgin

artış istikrarlı olmamış 1913’de eski seviyesine gerilemiştir. 1913’de ilk sırada derilerin yerini meyve-sebze almıştır. İkinci sırada boya maddeleri ve ardından da önceki yıla göre düşen yakacak ürünleri gelmektedir.

Osmanlı Devleti’nden Avusturya’ya ihraç edilen ürünler arasında ilk göze çarpan ve en yüksek paya sahip olan lületaşdır. 1909’dan itibaren ham lületaşının hemen hemen tek alıcı ülkesi Avusturya-Macaristan’dır(Tablo-X). Tekstil sanayisi için önemli bir hammadde kaynağı olan ham pamuk ihracatının yaklaşık 1/3’i Avusturya’ya satılmaktadır. Satılan ham pamuk, işlenmiş çeşitli giyim ve ev tekstil ürünleri olarak ithal edilmektedir. 1911’de ham pamuk ihracatının yarısından fazlası, % 57.7’si Avusturya’ya ihraç edilmiştir.

Kuru(Üzüm-incir) ve taze meyveler(portakal-limon-turunç gibi)de ihraç maddeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle kuru üzüm ve incir Osmanlı Devleti’nin geleneksel 7-8 ihraç ürünleri arasında bulunmaktadır. Kuru üzüm en fazla 1910 yılında, en az da 1909’da, kuru incir en fazla 1913’de en az da 1909’da ihraç edilmiştir. Portakal-limon-turunç ihracatı ise 1908-1910 arasında %6.0-12.4 aralığında iken 1911-13 arasında % 30’lar civarına yükselmiştir.

Avusturya’nın işlenmemiş derilerin alımında önemli bir paya sahip olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Bu gruba paralel derilerin sıkıştırılmasında ve sanayi ürünü olarak üretilmesinden etkin bir madde olan palamut ihracatında da Avusturya’nın payı çok önemlidir. 1908’de % 20’ler civarında olan ihracat payı sonraki yıllarda % 11-16 gerilmekle birlikte hatırlı alıcılardan birisidir.

Bir diğer önemli ihraç maddesi Türk halılarıdır. Osmanlı-Türk-Acem isimleriyle geçen halı ihracatında Avusturya payı % 20’ler civarındadır. 1908-1913 arasında en düşük pay 1910’da, en yüksek ise hemen ertesi yıl, 1911’de gerçekleşmiştir.

Ceviz-fındık, yumurta ve bal, Avusturya’ya ihraç edilen ürünler içerisinde dikkatimizi çeken diğer ürünler olmuştur. 1908’de % 15 olan ceviz-fındık ihracatı sonraki yıllarda belirgin bir artışla % 30’lar seviyesine çıkmıştır. Ortalama % 10 seviyesinde olan yumurta ihracatının yanında bal ihracatında daha keskin değişimler görülmektedir. 1908’de bal ihracatının % 22.9’u Avusturya’ya ihraç edilmişken, 1909’de % 4.9 gerilemiş, ertesi yıl % 12.2’ye çıkmıştır. 1913’de ise bal ihracatının % 40.1’i Avusturya’ya aittir(Tablo-X).

Mal Grubu	1908	1909	1910	1911	1913
Meyve-Sebze	9.5	9.0	14.6	16.1	15.7
Yakacak	7.1	6.0	21.0	19.1	12.1
Boya Eczası ve has boya	6.8	7.4	9.4	10.6	12.9
Reçine ve Tutkal	8.8	12.8	13.9	8.3	6.6
Postlar, deriler	28.3	23.5	32.9	26.2	11.5
Yün, İpek, Pamuklu dokuma	8.9	9.8	8.8	21.9	11.5
Makine, aletler	12.8	10.4	7.4	15.5	7.3

Tablo-IX

*Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'a İhracatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı
(1908-1913): 1324, 1325, 1326, 1327 VE 1329 Ticaret-i Hariciye İstatistikleri*

Ürün	1908	1909	1910	1911	1913
Lületaş	10.3	100	99.5	98.8	99.5
Halı	27.5	21.0	15.9	35.0	21.5
Ham Pamuk	34.9	38.2	38.2	57.7	32.0
Palamut	24.6	14.4	11.0	14.9	15.9
Ceviz-Fındık	15.0	31.2	29.3	27.7	30.7
Kuru Üzüm	9.6	8.6	29.8	21.7	17.2
Kuru İncir	9.7	7.0	12.5	14.9	19.9
Portakal-Limon-Turunç	6.0	12.4	6.3	35.0	30.0
Yumurta	9.5	11.2	10.7	9.8	5.1
Bal	22.9	4.9	12.2	11.9	40.1

Tablo-X

*Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'a İhraç Ettiği En Önemli Ürünlerin Yüzde Payları: 1324,
1325, 1326, 1327 VE 1329 Ticaret-i Hariciye İstatistikleri*

B. Birinci Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)

XIX.yy gelişmelerinin ve Avrupa'da Sanayi devrimini tamamlamış ülkeler arasındaki rekabetin doğal bir sonucu olarak dünyanın ekonomik ve siyasi hakimiyetini ele geçirme isteği Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan en önemli nedendir. 28

Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp milliyetçi tarafından öldürülmesi domino taşı etkisi yaratmış ve karşılıklı restleşmeler dünya savaşının başlamasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti, dünyanın kutuplaşmasından ve bir savaşa doğru gidilmesinde yalnız kalmak istememiş, önce İtilaf Devletleri nezdinde ittifak arayışlarına girmişse de onlardan olumlu cevap alamayınca Almanya liderliğindeki İttifak grubuna yönelmiştir. 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile imzalanan gizli bir protokolle İttifak grubu içerisindeki yerini almıştır. 1914 antlaşması ile Osmanlı Devleti-Avusturya Macaristan arasındaki kader ortaklığı da başlamıştır.

Osmanlı Devleti, I.Dünya Savaşı'na katılmadan önce ve sonra harici ticareti için önemli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler arasında hiç şüphesiz en radikal olanı uzun yıllardır devam eden kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırması kararının alınmasıdır. 2 Eylül 1914'de Babıali'de bir araya gelen Meclis-i Vükela, Hariciye Nezareti'nden kapitülasyonlarla ilgili bir muhtıra hazırlamasını istemiştir. Ayrıca ilga kararının hukuki gerekçesinin ve resmi dayanağının oluşturulması için de Adliye Nezareti görevlendirilmiştir.²³

Yapılan çalışmalar sonrasında Adliye Nezareti'nde hazırlanan rapor 5 Eylül'de Sadarete sunulmuştur. Aynı gün Prens Sait Halim Paşa başkanlığındaki İttihat ve Terakki Hükümeti de toplanarak kapitülasyonların kaldırılmasını görüşmeye başlamıştır. 8 Eylül 1914'deki kabine toplantısında konu bir kez daha görüşülmüş ve Adliye Nazırı Pirizade İbrahim Paşa başkanlığındaki komisyon tarafından hazırlanan gerekçeli rapor ile birlikte kapitülasyonların kaldırılması kararı kabul edilmiştir.²⁴ Aynı gün Padişahın onayına gönderilen karar, Mehmet Reşad tarafından onaylanarak karar ile ilgili irade çıkmıştır.²⁵ Böylelikle, Prens Sait Halim Paşa Kabinesi, 1 Ekim 1914 tarihinden geçerli olmak üzere 9 Eylül tarihli İrade-i Seniyye ile kapitülasyonların kaldırıldığını ilan etmiştir.²⁶ Bu karar ilgili devletlere bir nota ile bildirilmiştir.²⁷

Kapitülasyonların kaldırılışının ardından doğan yasal boşluğu gidermek amacıyla Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi Reisi Mahmut Esat Efendi başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Komisyon çeşitli devlet dairelerini ilgilendiren hususları incelemiş, ayrıntılı bir talimatname hazırlamıştır. Bu arada yasal düzenlemelerde

²³ Muhammet Emin Külünk, *Kapitülasyonların Kaldırılması*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s.35.

²⁴ Mehmet Emin Elmacı, *İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar*, Homer Kitapevi, İstanbul 2005, s.70.

²⁵ M. E. Külünk, a.g.e., s.36.

²⁶ Takvim-i Vekayi, 4 Eylül 1330.

²⁷ Kapitülasyonların kaldırılması hakkında devletlere tebliğ edilen notanın sureti için bakınız: M.Cemil Bilsel, *Lozan I-II*, Ahmet İhsan Matbaası Ltd. İstanbul, 1933, s.67.

bulunması için hükümete çeşitli önerilerde bulunmuştur. Nitekim 15 Ekim 1914 tarihli geçici bir yasayla Osmanlı yasa ve tüzüklerinde kapitülasyonlardan kaynaklanan tüm hükümlerin geçerliliklerini yitirdikleri açıklanmıştır. Ardından 8 Mart 1915 tarihli “*Memalik-i Osmaniye’de bulunan ecnebilerin hukuk ve vezai fi hakkında kanun-ı muvakkat*” yayınlanmış ve yabancıların Osmanlı topraklarındaki statüleri belirlenmiştir.²⁸

Avrupa Devletleri, müttefiklerimiz de dâhil olmak üzere, kapitülasyonların kaldırılması kararına şiddetle itiraz etmişlerdir. Alman elçisi Wangenheim’in Maliye Nazırı Cavit Bey ile yaptığı görüşmede tepkisini sert ve adab-ı siyasete uymayan bir üslupla dile getirildiği Cavit Bey’in hatıralarında yer almaktadır. Wangenheim, kendisine danışılmaksızın ve müttefik olduğu halde fikir alışverişinde bulunulmaksızın böyle bir kararı almaya Osmanlı Hükümeti’nin hakkı olmadığını ifade etmiştir. Buna karşılık Cavit Bey, ilga kararı ile ilgili fikir alışverişinde bulunmaya gerek duymadıklarını, zaten bunun için de zamanın olmadığını, kapitülasyonların kaldırılması hükümetin sorumluluğunda yapılmış bir iş olduğundan sonuçlarına da katlanacaklarını söylemiştir.²⁹

Alman elçisi gibi, bir diğer müttefik elçisi Avusturya-Macaristan elçisi de karara aynı tepkiyi göstermiştir. Cavit Bey ile Avusturya-Macaristan elçisi Pallavicini, Sadrazam Sait Halim Paşa’ya itirazını dile getirirken karşılaşmışlardır. Cavit Bey, elçiye onun ve hükümetinin şikâyet hakkı olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda elçiye 1909 Protokolü’nde Osmanlı Devleti’nin kapitülasyonları kaldırma hakkının olduğunu hatırlatan Cavit Bey’e Pallavicini, ancak diğer devletler kabul ederse, Avusturya’nın kabul edeceği yanıtını vermiştir. Viyana’daki Osmanlı elçisi Hüseyin Hilmi Paşa, 13 Eylül tarihli telgrafında, Avusturya basının kararı desteklediğini, Dışişleri Bakanı’nın bu işin fazla üzerinde durmadığını, Bakanlık Şube Müdürü Forgh’ın da Pallavicini’nin notasının şekle ait olduğu Babıali’nin her zaman Avusturya-Macaristan’ın desteğine güvenebileceğini söylediğini belirtmektedir.³⁰ Bu nedenle Avusturya-Macaristan kamuoyu, imtiyazların kaldırılmasını kendi menfaatlerine aykırı bulsa da, kararı olumlu bir gelişme olarak görmüştür.³¹

Avrupa Devletleri’nin şiddetle protestolarına rağmen İttihat ve Terakki Hükümeti, aldığı kararın arkasında durmuş ve iktisadi hayatın millileştirilmesi için yeni

²⁸ Zafer Toprak, *Türkiye’de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982, s.72.

²⁹ Wangenheim-Cavit Bey konuşması için bakınız; M. E. Külünk, *a.g.e.*, s.90-99.

³⁰ M. E. Elmacı, *a.g.e.*, s.87.

³¹ M.E. Külünk, *a.g.e.*, s.113.

bir dönemi başlatmıştır. Kapitülasyonların kaldırılması kararı Osmanlı Devleti'nin dış ticaret politikasında da yeni adımların atılmasına imkân sağlamıştır. Bu konudaki ilk girişim Almanya'nın da karşı çıkmasına rağmen, gümrük vergisinin % 11'den % 15'e çıkarılması olmuştur. 20 Eylül 1914 tarihinde çıkartılan "Gümrük Resminin Tadili Hakkında Kanun-ı Muvakkat" ile 30 Eylül 1914'den itibaren gümrüklerden geçecek her türlü ticari maldan % 15 oranında vergi alınmasına karar verilmiştir. Yeni gümrük vergisi ilk olarak gemilere uygulanmıştır.³²

Babıali'nin dış ticareti ilgilendiren bir diğer önemli adımı ülkeden ihracı yapılacak malları sınırlamasıdır. 16 Aralık 1914 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla "İhrac-ı Memnu' Mevad" listesi ilan edilmiştir. Bu listenin 4.maddesi "İhracı yasak olan maddelerin Müttefik Devletlere ihracına Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilebileceği" ifade edilmiştir.³³ Bu ifade doğrultusunda Alman ordusunun ihtiyacı için İzmir'den 30.000 kuzu derisi ve Dikili'den 400 ton arpa ve fasulye ihracına 30 Ocak 1915 tarihinde izin verilmiştir.³⁴ Almanya ve Avusturya-Macaristan ordularının ihtiyacı için Anadolu Milli Muvasalat Şirketi vasıtasıyla 4.5 milyon kıyye pamuk ve 1 milyon kıyye tiftik ihracına 21 Haziran 1916 tarihinde izin verilmiştir.³⁵

1914-18 arasında dış ticaret istatistikleri düzenli olarak yayınlanmamıştır. 1913'de yayınlanan istatistikten sonra savaş yıllarında madde madde ticaret maddelerinin gösterilmediği, sadece mal gruplarının ve alım-satım yapılan devletler ve limanlar bulunduğu iki istatistik yayınlanmıştır. Bunlar 1916'nın son 6 ayı ve 1917'nin ilk 6 ayına aittir. Bunlardan 1916 yılının son 6 ayına ait olan istatistiğe ulaşamamakla birlikte 1917 yılının ilk 6 ayına ait olan veriler genel bir fikir edinmemize imkan vermektedir.³⁶ Tablo-XII ve Tablo-XIII'de bu verilerin listesi bulunmaktadır.

Dış ticaretin harp yıllarındaki durumu Tablo-XI'de gösterilmiştir. Harp yıllarında Osmanlı Devleti'nin toplam ithalatının ve ihracatının % 90'ını Almanya ve Avusturya-Macaristan oluşturmaktadır. Ticari işlemler Berlin'deki Deutsch Bank tarafından yürütülmüştür. Bu işlemlerin hesabı Deutsch Bank'ın İstanbul'daki şubesinde tutulmuştur.³⁷

³² Takvim-i Vekayi, 9 Eylül 1330.

³³ BOA, MV, Dosya no: 196/136, 13 R 1333.

³⁴ BOA, MV, Dosya no: 195/102, 16 S 1333.

³⁵ BOA, MV, Dosya no:202/70, 20 Ş 1334.

³⁶ *Ticaret-i Hariciye İstatistik Mecmuası(6 aylık)*, 1333/1917 Rüşumat Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul, 1334/1918

³⁷ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s.65.

	1913-14		1916-1917	
	İthalat %	İhracat %	İthalat %	İhracat %
Almanya	11.2	5.7	35.7	73.1
Avus.Mac.	15.0	10.4	55.5	22.5
Romanya	4.6	2.9	2.5	0.1
Bulgaristan	0.6	1.2	5.0	4.6

Tablo-XI

Harp Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Dış Ticareti
Eldem 1994, s.68.

1.İthalat

Savaş yıllarında Osmanlı Devleti'nin ithalat yaptığı devletler önceki döneme göre belirgin bir farklılık göstermektedir. Bu değişimin nedeni savaşta tercih edilen bloktan kaynaklanmaktadır. Savaş öncesi dönemde Osmanlı ithalatında ilk sıralarda yer alan devletlerle şimdi harp halinde olunması onlarla yapılan ticaretin kesilmesine neden olmuştur. Bu dönemde ancak müttefikleri olan Almanya, Avusturya-Macaristan, Romanya (İtilaf grubuna geçinceye kadar) ve Bulgaristan ile ticari ilişkiler kurulabilmiştir.

İthalatta Avusturya-Macaristan ilk sırada yer almaktadır. 1913-14'de Osmanlı ithalatındaki payı %14.7 olan Avusturya, 1916-17 mali yılında bu payı üç kat arttırarak %55.5'e yükseltmiştir. Savaş öncesinde Almanya'nın Osmanlı ithalatındaki payı %11.2 iken, 1916-17'de bu pay % 35.7'ye çıkmıştır. Bulgaristan 1913-14'de Osmanlı ithalatında çok cüzi bir yer işgal ediyordu. Savaş nedeniyle sağlanan müttefiklik bu ticaretin artmasına neden olmuştur. Müttefiklik Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın Osmanlı ithalatındaki paylarını arttırmalarına yardımcı olurken Romanya için durum daha farklı bir çizgide gelişmiştir. Çünkü Romanya, Osmanlı Devleti'nin müttefikleri arasında ithalattaki payı gerileyen tek devlet durumundadır. 1913-14 mali yılında Osmanlı ithalatının % 4.6'sını oluşturan Romanya iki yıl sonra ancak % 2.5'ini sağlayabilmiştir (Tablo-XI).

Avusturya'dan ithal edilen mal gruplarına baktığımız zaman önceki yıllarla paralellik görülmektedir. Şeker-kahve-çay % 93.5'i, Deri ve deri ürünlerinin % 74.4'ü, hayvanlardan elde edilen ürünlerin % 64.2'i, çeşitli kağıt ve paçavraların % 84.6'sı, patlayıcı maddelerin % 99.8'i, hazır elbisenin % 75.9'u, Keten-kendir-pamuk

ipliklerinin % 41.2'si, lastik ve lastik ürünlerinin % 50.7'si, çeşitli cam ve taşarın % 48.5'i, sanayi için gerekli yağların % 34.82i ve boya ve boya maddelerinin % 33.2'si Avusturya-Macaristan ithal edilmiştir(Tablo-XII) .

Mal Grupları	1917		
	Avusturya-Macaristan	Osmanlı Devleti	%
Canlı Hayvanlar	4.900	52.165	9.3%
Hayvandan Elde Edilen Ürünler	28.415	44.234	64.2
Zahire, hububat	25.360	202.180.667	0.01
Sebze-Meyve	211.532	693.282	30.5%
Çay, kahve, şekerlemeler	54.942.254	58.559.951	93.5
İçecekler	285.923	703.578	40.6
Tütün ve Tönbekü	23.669	871.158	2.7%
Tohum, bitki döküntüleri	520	31.610	1.6%
Hayvanat derileri	42.250	444.580	9.5%
Mamul Deri, Kösele, kürkler	5.266.289	7.076.649	74.4
Kereste, ağaç ürünler	851.230	4.046.535	21.0
Çeşitli kağıtlar	45.205.106	53.410.391	84.6
Pamuk ve mamulâtı	2.002.329	9.079.391	22.0
Keten-kendir	289.843	1.562.937	18.5%
İpek ipliği	7.203.163	17.445.648	41.2
Yün, yün ipliği	376.329	5.700.991	6.6%
Hazır elbise	3.905.695	5.145.764	75.9
Lastik, lastik mamulâtı	637.456	1.255.847	50.7
Yakacak	23.500	974.312	2.4%
Cam, Taş	5.485.197	798.289	48.5
Maden	7.217.786	211.840.253	3.3%
Makineler	1.426.066	17.495.799	8.1%

Araba, vagon, gemi	240.927	2.629.835	9.1%
Saatler, müzik aletleri	1.671.373	9.800.610	17.0
Sanayi için yağlar, mumlar	3.776.122	10.845.748	34.8
Patlayıcı maddeler	3.952.027	3.959.487	99.8
hazır boya, boya ürünleri	12.417.757	36.532.327	33.2
Diğer Eşya	3.514.972	4.825.088	72.8

Kaynak:Ticaret-i Hariciye İstatistik Mecmuası(6 aylık), 1333-1917, İstanbul, 1918

2.İhracat:

İthalatta bahsedildiği gibi Osmanlı Devleti'nin ihracatında da etkili olan devletler, İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya savaş döneminde karşı blokta yer aldıkları için bu ülkelerle ihracat kesintiye uğramıştır. Onların boşluğunu müttefikler doldurmuşlardır.

Savaş yıllarında Osmanlı ihracatının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünü tek bir devlet oluşturmaktadır; Almanya. Almanya 1913-1914 mali yılında Osmanlı ihracatında % 5.7 ile gerilerde yer alırken 1916-1917 mali yılında payını on iki kat arttırarak % 73.1'e çıkarmıştır. Almanya'yı % 22.5 ile Avusturya-Macaristan izlemektedir. Bulgaristan'ın payı % 4.6'dır. 1913-1914 mali yılına göre Bulgaristan Osmanlı ihracatındaki payını yaklaşık dört kat arttırmıştır. Romanya ise Osmanlı ihracatında neredeyse yok gibidir. 1916-1917 yılında Romanya'nın payı sadece % 0.6'dır (Tablo-XI).

Savaş yıllarında Osmanlı Devleti ihracatında etkili olan Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'nden satın aldığı malların bedeli 1916 yılına kadar nakden ödenmiş, pamuk, yün, ipek, tütün, zeytinyağı, arpa, fındık, incir ve üzüm gibi ihraç maddelerimizin tediyesi için külliyetli miktarda marklar memleket dışına çıkmıştı. Bu durum Alman parasının Osmanlı Lirasına nazaran bir hayli düşmesine neden olmuştur. Markın değerini korumak için Alman Hükümeti, verilen avanslara mukabil çıkarılan kağıt paradan bir miktarının kendi emrine tahsisini istemiş ve ödemeler bundan sonra Deutsche Bank'ın İstanbul şubesindeki cari hesaptan, Türk kağıt parasıyla yapılmıştır.³⁸

³⁸ Mustafa Balçık, *İttihat ve Terakki Dönemi İktisadi Hayat ve Maliye Nazırı Cavit Bey*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s.143-144.

1917 istatistiğine göre Avusturya'ya ihraç edilen belli başlı mal gruplarının yüzde payları şöyledir: Hayvanlardan elde edilen ürünler % 12.2, Meyve-sebze % 18.9, Tütün-tönbeki% 14.1, Kereste ve ağaç ürünleri % 21.5, hazır elbise malzemesi % 46.0 (Tablo-XIII).

Mal Grupları	1917		
	Avusturya-Macaristan	Osmanlı Devleti	%
Hayvandan elde edilen ürünler	46.338	378.546	12.2%
Zahire, hububat	18.704	2.397.024	0.7
Sebze-meyve	42.758.868	226.359.391	18.9%
Çay, kahve, şekerlemeler	1.002	1.492.044	0.06
İçecekler	240	1.147	20.9%
Tütün ve tönbeki	10.297.001	72.572.008	14.1%
Tohum, bitki döküntüleri	5.035	1.689.577	0.2%
Hayvanat derileri	503.097	30.841.273	1.6%
Mamul deri, kösele, kürkler	2.850	654.809	0.4%
Kereste, ağaç ürünler	731.690	3.388.452	21.5%
Çeşitli kağıtlar	39.695	1.166.108	3.4%
Pamuk ve mamulati	2.125.984	47.588.805	4.4%
Keten-kendir	778.869	10.145.309	7.6%
İpek ipliği	764	49.652.982	0.001%
Yün, yün ipliği	2.849.830	210.361.847	1.3%
Hazır elbise	15.623	33.910	46.0%
Cam, Taş	750	244.215	0.3%
Maden	7.000	16.047.639	0.04%
Makineler	320	320	100%
Saatler, müzik aletleri	65	1.615	4.02%

Sanayi için yağlar, mumlar	618	64.577	0.9%
Hazır boya, boya ürünleri, kimyevi maddeler	968.701	30.973.097	3.1%

Kaynak:Ticaret-i Hariciye İstatistik Mecmuası(6 aylık), 1333-1917, İstanbul 1918.

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkiler XVI.yy başlarında, 1526'da Mohaç Meydan Savaşı ile başlamış ve Avrupa'da egemen güç olma mücadelesi sonraki yıllarda da iki devletin sık sık birbirleriyle uzun savaşlar yapmalarına neden olmuştur. İki devlet arasındaki inişli-çıkışlı askeri ve siyasi ilişkiler I.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiş, savaş sonrasında her iki imparatorluk da tarihteki yerini almıştır. Siyasi güç mücadelesi ile uzun yıllar süren savaşlara rağmen iki ülke arasında ticari ilişkiler erken başlamıştır. İlk defa 1567 yılında Osmanlı Devleti'nden ticari imtiyaz elde eden Avusturya daha sonra yapılan her antlaşmaya ticari çıkarlarına uygun maddeler koydurmayı başarmıştır. 1817 Pasarofça Antlaşması'nın ardından imzalanan ticaret ahitnamesi ile Avusturya Devleti bayrağı ve patentini altında olmak şartıyla Avusturya'ya tabii olan ve ileride olacak olan tüccarların hangi milletten olduğuna bakılmaksızın Avusturyalıların yararlandığı imtiyazlardan aynı şekilde faydalanmaları sağlanacaktır. Böylelikle Osmanlı ülkesinde ve yakın doğuda ticaret yapan İngiltere, Fransa gibi devletlerin yanına Avusturyalılar da dâhil olmuşlardır.19.yüzyılın ilk yarısında Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'nin ithalatındaki payı yaklaşık % 20, ihracattaki payı ise yaklaşık % 30 civarında gerçekleşmiştir. Bu yüzdelerle İngiltere, Fransa ve Rus Çarlığı gibi dönemin önemli ticari rakiplerinin önüne geçmiştir. Osmanlı ithalat ve ihracatındaki bu üstünlüğünü 19. yüzyılın ikinci yarısında devam ettiremeyen Avusturya liderliği İngiltere'ye kaptırmıştır. İthalat ve ihracatın maddelere göre dağılımına bakıldığı zaman Avusturya-Macaristan'dan işlenmiş ürünler satın alınırken sanayi için hammadde kaynakları ihraç edilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin XIX.yy'daki genel ticari görünümüne uymaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti bu yüzyılda, hatta sonrasında da, Avrupa Devletlerine işlenmemiş hammadde ürünlerini satan, onların işlenmiş sanayi ürünleri satın alan bir Pazar görünümündedir.II.Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında, 1908-1913 arasındaki dönemde, Osmanlı Devleti'nin ithalatı içerisinde İngiltere'nin hemen ardından 2. Sırada yer alan Avusturya-Macaristan'ın payı %12.9-%18.8 arasında gerçekleşmiştir. En düşük yıl 1908, en yüksek ise 1909'dur. 1908'deki düşüşün en önemli nedeni "1908 Boykotu" nun etkisidir. Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgali sonrasında İttihat ve Terakki yönetimi tarafından organize edilen "Avusturya mallarına karşı boykot" hareketi sonrasında Osmanlı Devleti'nin 1908 ithalatındaki

Avusturya-Macaristan'ın payı bir önceki yıla göre(1907'deki pay % 19.9'dur), % 7 azalmıştır. İki ülke arasında imzalanan 1909 Protokolü bu duruma son vermiş ve bu yıldaki Avusturya-Macaristan'ın payı % 5.9'luk artışla boykot öncesine yaklaşmıştır(%18.8). Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan ithal ettiği ürün gruplarına bakıldığı zaman ilk sırada şeker-baharat-kahve-çay, ikinci sırada ise çeşitli kâğıt ürünlerinin aldığı görülmektedir. Bunları alkollü içecekler, taş-toprak-cam ürünleri, yün-ipek-pamuklu dokuma, kereste-sepetçi ürünleri, lastik ve lastik ürünleri, postlar-ayakkabılar ile madenler takip etmektedir. Avusturya'dan ithal edilen ürünlerin *fes-külâh, şeker, hazır elbise, şemsiye* gibi *mamul-sanayi ürünleri* olduğu görülmektedir. Özellikle *fes ve şeker* Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan ithalatının iki karakteristik ürününü oluşturmaktadır. 1908 Boykotu'nda da bu iki ürün ön plana çıkmış, ilan ve karikatürlere konu olmuştur. Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin ihracatındaki yeri ithalata göre daha düşük oranda, % 10'lar civarında gerçekleşmiştir. En düşük değer % 9.5 ile 1909'da, en yüksek % 14.0 ile 1911'de gerçekleşmiştir. İthalatta İngiltere'nin hemen arkasında 2. sıradayken ihracatta İngiltere ve Fransa'dan sonra 3.sırada yer almaktadır. Yine de Rusya, İtalya, ABD gibi dönemin diğer büyüklerini geride bırakmayı başarmıştır. Avusturya'dan mamul-sanayi ürünlerini ithal eden Osmanlı Devleti'nin ihraç ettiği mal gruplarını ise sanayi için hammadde kaynakları oluşturmaktadır. Bu durum XIX.yy'dan itibaren Osmanlı dış ticaretinin temel karakteristik özelliğidir. Osmanlı Devleti'nden Avusturya'ya ihraç edilen ürünler arasında ilk göze çarpan ve en yüksek paya sahip olan *lületaş*ıdır. 1909'dan itibaren ham lületaşının hemen hemen tek alıcı ülkesi Avusturya-Macaristan'dır. Tekstil sanayisi için önemli bir hammadde kaynağı olan *ham pamuk* ihracatının yaklaşık 1/3'i Avusturya'ya satılmaktadır. Satılan ham pamuk, işlenmiş çeşitli giyim ve ev tekstil ürünleri olarak ithal edilmektedir. 1911'de ham pamuk ihracatının yarısından fazlası, % 57.7'si Avusturya'ya ihraç edilmiştir. Kuru(Üzüm-incir) ve taze meyveler(portakal-limon-turunç gibi)de ihraç maddeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle *kuru üzüm ve incir* Osmanlı Devleti'nin geleneksel 7-8 ihraç ürünleri arasında bulunmaktadır. Derilerin sıkıştırılmasında ve sanayi ürünü olarak üretilmesinde etkin bir madde olan *palamut* ihracatında da Avusturya'nın payı çok önemlidir. 1908'de % 20'ler civarında olan ihracat payı sonraki yıllarda % 11-16'lara gerilemekle birlikte hatırlı alıcılardan birisidir. Bir diğer önemli ihraç maddesi Türk halılarıdır. Osmanlı-Türk-Acem isimleriyle geçen halı ihracatında Avusturya payı % 20'ler civarındadır.

Yumurta, bal, ceviz-fındık Avusturya'ya ihraç edilen ürünler içerisinde dikkati

çeken diğerleridir.Savaş yıllarında ise Osmanlı Devleti'nin ithalatının devletlere göre tasnifinde belirgin bir değişiklik görülmektedir. Bu değişimin nedeni savaşta tercih edilen bloktan kaynaklanmaktadır. Savaş öncesi dönemde Osmanlı ithalatında ilk sıralarda yer alan devletlerle bu dönemde harp halinde olunması onlarla yapılan ticaretin kesilmesine neden olmuştur. Bu dönemde ancak müttefik devletleriyle ticari ilişkiler kurulabilmiştir. Dolayısıyla ithalatta ve ihracatta Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Romanya (İtilaf grubuna geçinceye kadar) ve Bulgaristan bulunmakla birlikte harp yıllarında Osmanlı Devleti'nin toplam ithalatının ve ihracatının % 90'ını Almanya ve Avusturya-Macaristan oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- BOA, MV, Dosya no: 196/136, 13 R 1333.
- BOA, MV, Dosya no: 195/102, 16 S 1333.
- BOA, MV, Dosya no:202/70, 20 Ş 1334.
- Takvim-i Vekayi.
- 1324 Senesinde İhraç ve İthal Olunan Eşyanın Cins ve Miktarı ve Kıymetlerini Mübeyyin Bir Senelik İstatistik Cetveli, İstanbul 1325.
- 1325 Ticaret-i Hariciye İstatistiği, Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul 1326.
- 1326 Ticaret-i Hariciye İstatistiği, Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul 1328.
- 1327 Ticaret-i Hariciye İstatistiği, Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul 1329.
- 1329 Ticaret-i Hariciye İstatistiği, Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul 1331.
- Ticaret-i Hariciye İstatistik Mecmuası(6 aylık), 1333/1917 Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul 1334/1918.
- Hükümet-i Seniyye İle Avusturya ve Macaristan Hükümeti Beyninde 13-26 Şubatta.
- Akd Olunan ve 13-26 Nisan 1909 Tarihinde İmza Olunan Protokol, Dersaadet, Hilal Matbaası.
- 19.Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Hazırlayan: Prof.Dr. Şevket Pamuk, Ankara 2003.
- ATİK, A., “*II.Meşrutiyet Dönemi Karikatürlerinde Osmanlı Kurumları, Gündelik Yaşam ve Halk İmgeleri*”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2014.
- BALÇIK, M., “*İttihat ve Terakki Dönemi İktisadi Hayat ve Maliye Nazırı Cavit Bey*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.
- BAYUR, Y.H, *Türk İnkılabı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C:I/2, Ankara 1983.
- BERKES, N., *100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Ekonomik Çöküşü)*, Gerçek Yayınevi, C:II, İstanbul 1975.
- BİLSEL, M.C, *Lozan*, I-II, Ahmet İhsan Matbaası Ltd., İstanbul 1933.
- BOZKURT, N., “XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticari Münasebetleri”, *EÜ Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.12, İzmir 1997, s.183-196.
- ÇETİNKAYA, Y.D., *1908 Osmanlı Boykotu, Bir Toplumsal Hareketin Analizi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- ELDEM, V., *Harp ve Mütareke Dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

ELMACI, M. E., “Bosna Hersek’in Avusturya Tarafından İlhakı ve Doğurduğu Tepkiler”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1996.

ELMACI, M. E., *İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar*, Homer Yayınevi, İstanbul 2005.

KARABULUT, U., *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü(1908-1912)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.

KARAL, E. Z., *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C:IX, Ankara 1996.

KAYGUSUZ, B. N., *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2002.

KEYDER, Ç., “Osmanlı Devleti ve Dünya Ekonomik Sistemi”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C:III, İstanbul 1985, s.642-652.

KURTARAN, U., “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi ilişkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, S:XVII, İzmir 2014, s.393-419.

KÜLÜNK, M. E., *Kapitülasyonların Kaldırılması*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

TABAKOĞLU, A., *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1994.

TOPRAK, Z., *Türkiye’de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara 1983.

YAVUZ, E., “1908 Boykotu”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C:4, Ankara 1978, s.163-181.